РОЗДІЛ 4
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.162.4’373.611
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.3.36

ТРУДНОЩІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ

CHALLENGES AND STRATEGIES IN TRANSLATING UKRAINIAN-SLOVAK SOCIO-POLITICAL VOCABULARY

Буднікова Л.Т.,
orcid.org/0000-0002-5964-1019
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри словацької філології
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

У статті аналізуються труднощі перекладу суспільно-політичної лексики з української словацькою мовою. Представлено класифікацію відповідних термінів та наведено приклади лексичних одиниць із можливими еквівалентами у словацькій мові.

На основі досліджень суспільно-політичної лексики в Україні (О.А. Стишов, О. О. Мороз, І. В. Холявко, Г. С. Соловей, С. М. Пахомова) та Словаччині (Е. Молнарова, І. Масар, П. Одалош) окреслено основні види політичних термінів, політичних символів та політичних реалій.

У статті досліджуються особливості перекладу суспільно-політичної лексики з української словацькою мовою, виявляються труднощі, які виникають під час цього процесу, та пропонуються способи їх подолання.

Переклад суспільно-політичної лексики має свою специфіку, оскільки включає слова та вирази, які позначають політичні інститути, партії, організації, ідеології, політичні процеси та явища. Часто ці лексичні одиниці мають культурно-специфічні значення, що робить їх переклад непростим завданням. При перекладі таких одиниць перекладачі повинні враховувати не лише денотативне значення слів, але й конотативні відтінки, стилістичні особливості та культурний контекст.

Однією з найпоширеніших проблем перекладу суспільно-політичної лексики є відсутність точних відповідників в іншій мові. Наприклад, терміни, що позначають політичні інститути або явища, можуть мати різні конотації у різних культурах. У таких випадках перекладачі вдаються до таких стратегій, як калькування, транслітерація або описовий переклад.

Зроблено висновок, що переклад суспільно-політичної лексики з української словацькою мовою та навпаки є складним процесом, який вимагає глибокого розуміння культурних і політичних контекстів обох мов. Основні труднощі перекладу полягають у різних політичних системах, що впливає на варіативність термінів та їх значення. Найефективнішими стратегіями є адаптація термінів до відповідного культурного контексту, вибір еквівалентів, а також використання запозичень і калькування.

Ключові слова: еквівалент, переклад, політичні терміни, політичні символи, політичні реалії, суспільно-політична лексика.

The article explores key challenges in translating socio-political vocabulary from Ukrainian into Slovak. It presents a classification of socio-political terms, together with examples and their possible Slovak equivalents.

Drawing on research into socio-political vocabulary in Ukraine (O.A. Styshov, O.O. Moroz, I.V. Kholyavko, H.S. Solovei, S.M. Pakhomova) and Slovakia (E. Molnárová, I. Masár, P. Odaloš), the study outlines the main categories of political terms, symbols, and realia.

Special attention is given to the specific features of translating socio-political vocabulary from Ukrainian into Slovak. The article identifies the main difficulties encountered in this process and discusses strategies for addressing them.

Socio-political vocabulary poses particular challenges because it encompasses words and expressions referring to political institutions, parties, organizations, ideologies, processes, and phenomena. Many of these items carry culture-specific meanings, which complicates translation. Translators must therefore consider not only the denotative meaning of words, but also connotative nuances, stylistic features, and cultural context.

A major difficulty is the lack of exact equivalents in the target language. For example, terms denoting political institutions or phenomena may carry different connotations across cultures. In such cases, translators rely on strategies such as calquing, transliteration, or descriptive translation.

The study concludes that translating socio-political vocabulary between Ukrainian and Slovak is a complex process that requires a deep understanding of both cultural and political contexts. Differences in political systems play a crucial role in shaping the variability and meaning of terms. The most effective strategies include adapting terms to the cultural context, selecting functional equivalents, and applying borrowings or calquing.

Key words: equivalence, translation, political terminology, political symbols, political realia, socio-political vocabulary.

Постановка проблеми. Суспільно-політична лексика займає особливе місце в мовній картині світу, оскільки вона відображає соціальні, культурні, правові та політичні реалії певної держави чи народу. Її переклад становить складне завдання для лінгвістів і перекладачів, адже кожна мова має власну систему понять, термінів та реалій, які не завжди мають прямі відповідники в іншій мові. У сучасних умовах глобалізації та міжнародних комунікацій проблема адекватного перекладу суспільно-політичної лексики набуває особливої актуальності.

Переклад суспільно-політичної лексики потребує від перекладача не лише знань мови, але й глибокого розуміння політичних та культурних реалій країни. Складність полягає у відсутності універсальних еквівалентів, багатозначності, появі нових термінів та ідеологічному забарвленні лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням суспільно-політичної лексики займалося чимало науковців. В Україні суспільно-політичну лексику досліджували О.А. Стишов [4], О. О. Мороз [2], І. В. Холявко [6], Г. С. Соловей [3], у Словаччині – Е. Молнарова [9], І. Масар [8], П. Одалош [10]. Лексично-семантичним інноваціям в українській мові та їх перекладу словацькою мовою присвячено статтю С. М. Пахомової «Лексично-семантичні інновації в сучасній українській мові в аспекті перекладацького досвіду» [11, с. 12].

У науковій літературі існує чимало визначень суспільно-політичної лексики. Цікавим є визначення І. В. Холявко, яка займалася дослідженням цього лексичного масиву української мови у пресі 90-х років XX ст.: «Суспільно-політична лексика – неоднорідна за складом макроструктура одиниць різного походження, спрямованих ідеологічно та спеціалізованих лексично, семантично і фразеологічно для вираження понять із галузі суспільного, політичного, соціального, економічного, морально-етичного життя соціуму» [4, с. 6].

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідити особливості перекладу суспільно-політичної лексики з української словацькою мовою, виявити труднощі, які виникають під час цього процесу, та запропонувати способи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Переклад суспільно-політичної лексики має низку особливостей, оскільки охоплює поняття, пов'язані з діяльністю політичних інститутів, партій, організацій, ідеологічних систем, а також суспільно-політичних процесів і явищ. Значна частина таких мовних одиниць відзначається культурною маркованістю, що ускладнює процес їх адекватного відтворення іншою мовою. У перекладацькій практиці необхідно враховувати не лише основне денотативне значення, але й конотативні відтінки, стилістичні параметри та культурно-історичний контекст, у якому функціонує відповідна лексема.

У сучасних дослідженнях, які присвячені політичній лексиці, все більшої актуальності набувають питання, які стосуються її перекладу.

Серед основних труднощів перекладу суспільно-політичної лексики особливо поширеною є відсутність точних еквівалентів у мові перекладу. Зокрема, назви політичних інститутів чи певних явищ можуть набувати відмінних конотацій у різних культурних середовищах. У подібних випадках перекладачі застосовують такі прийоми, як калькування, транслітерація або ж використання описового перекладу.

З метою збереження лінгвосоціокультурної ідентичності та беручи до уваги близькість українського і словацького народів, широко використовується явище калькування (*Революція гідності – Revolúcia dôstojnosti* (*Revolúcia dôstojnosti sa zmenila na vojnu. Majdan na zmeny čaká* https://svet.sme.sk/diskusie/2365418/revolucia-dostojnosti-sa-zmenila-na-vojnu-majdan-na-zmeny-caka.html), *Майдан Незалежності – Majdan nezávislosti, Служба безпеки України – Služba bezpečnosti Ukrajiny* або *Ukrajinská bezpečnostná služba, Кримський міст – Krymský most, Рада національної безпеки і оборони України – ukrajinská Rada národnej bezpečnosti* (*Tajomník ukrajinskej Rady národnej bezpečnosti a obrany Oleksij Danilov potvrdil, že Ukrajina bola zapojená do oboch útokov na Krymský most.* https://www.24hod.sk/ukrajina-bola-za-oboma-utokmi-na-krymsky-most-potvrdil-danilov-cl789988.html).

Ще одним продуктивним способом формування суспільно-політичної термінології є запозичення, які передаються шляхом транслітерації з мови-джерела. Подібне явище спостерігається як у словацькій, так і в українській мовах. Варто зазначити, що саме суспільно-політична лексика протягом останніх десятиліть стала найбільш динамічною сферою, де виникає та активно функціонує значна кількість мовних новацій (укр. *брифінг* – слов. *brífing*, укр. *омбудсмен* – слов. *ombudsman*, укр. *саміт* – слов. *sumit*, укр. *санкція* – слов. *sankcia*, укр. *альянс* – слов. *aliancia*).

В обох мовах широко розповсюдженим способом передачі суспільно-політичної лексики є описовий спосіб перекладу. Наприклад, *люстрація – očistenie štátnej moci.* Оскільки люстрація в Україні – встановлена Законом України «Про

очищення влади» або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. У словацькій мові є слово *lustrácia*, але має зовсім інше значення. За «Коротким словником словацької мови» слово **lustrácia** має два значення: **1.** *práv.* vypisovanie údajov z pozemkových al. iných ver. kníh; **2.** preverovanie osôb po r. 1989 podľa údajov z registra spolupracovníkov bývv. Štátnej bezpečnosti; výsledok takéhoto preverovania: *l. ministrov, vysokých funkcionárov; l. bola negatívna* [4, с. 307].

У дослідженні української вченої Г. С. Соловей, присвяченому питанням перекладу суспільно-політичної лексики, виокремлюються три основні групи: політичні терміни, політичні реалії та політичні символи [3, с. 8].

Під політичним терміном Г.С. Соловей розуміє слово або словосполучення, що позначає поняття політичної сфери, переважно функціонує у спеціальних, жорстко детермінованих текстах політичного дискурсу та може перекладатися різними способами, які зберігають його термінологічність у перекладі [3, с. 27], наприклад, *неурядові організації – mimovládne organizácie, депутатська недоторканність – poslanecká imunita, транспарентність, прозорість виборів – transparentnosť volieb.*

Під політичними реаліями Г. С. Соловей розглядає слова або словосполучення, що називають об'єкти/поняття/явища, характерні для політики одного народу та є чужими для іншого народу. До того ж особливістю політичних реалій, на відміну від інших реалій, є перевага їх сучасності та актуальності над історико-культурним компонентом, оскільки політичні реалії можуть миттєво входити в обіг і/або змінювати свій статус [3, с. 27]).

Політичні символи володіють конотативним значенням і здатні викликати колективні емоційні реакції. Вони часто виступають у ролі гасел або ключових термінів у політичних текстах. Відтворення політичних символів та символів, що набули контекстуальної політичної семантики, вимагає впровадження стійких відповідників у мові перекладу [1, с. 10]. Наприклад, задля диференціації та збереження національного колориту часто використовується графічна калька *Майдан – Majdan*, *Євромайдан – Euromajdan.*

Інтенсивний розвиток світового політичного дискурсу спричиняє появу великої кількості нових лексичних, семантичних та фразеологічних одиниць, які відображають нові реалії та концепти, що виникають у сучасному суспільстві. Під політичнии новотвором Г. С. Соловей розуміє слово чи словосполучення, новизна й незвичність якого відчувається носіями певної мови, у своїй семантиці має значення «політичний» або функціонує в текстах політичного дискурсу [3, с. 32], наприклад, *адмінресурс – administratívny zdroj, реприватизація – reprivatizácia, кабмінресурс – zdroj kabinetu ministrov*.

Термін «новотвір» охоплює дві великих групи – новотвори-неологізми й новотвори-оказіоналізми. Перші в подальшому можуть увійти до лексичного складу мови і утворюються здебільшого способом словоскладання чи часткового калькування наприклад, *законотворчість, багатомандатний* [1, с. 10]. Другі, як констатує Бондаренко А. О., найімовірніше, залишаться надбанням мовлення, наприклад, *Революція гідності – Revolúcia dôstojnosti, «зелені чоловічки» – zelení mužíkovia, zelení mužíci, «диванні війська» – gaučové vojsko, gaučoví bojovníci, коридорні війська – chodbové vojsko, бусифікація – busifikácia.*

Іноді політичні символи-неологізми, актуальні в певний період для мови оригіналу, у медіатекстах можна передати лише за допомогою описового перекладу. Так, наприклад, слово «*монобільшість*», яке активно використовується з 2019 року, позначає парламентську більшість, сформовану однією політичною партією. Словацькою мовою можна перекласти цей вираз тільки описово *jednohlasná väčšina.*

Така ж ситуація і з терміном «*кнопкодавство*», який вживається до явища неособистого голосування депутатів на пленарних засіданнях. Цей термін з'явився в українській мові калькуванням від англійського «button pusher» і міцно закріпився у вжитку українських медійників, тож теоретично міг би бути калькованим і в словацькій мові, наприклад, *stláčanie gombíkov*.

Останнім часом часто вживаними є терміни *порохоботи, укропи, укри, пуйло, путлер, урки, орки, русня, рашисти, кіборги*, *бандеромобіль,* які можна хіба що калькувати словацькою мовою. Теглівець Ю.В. зазначає, що щодо президента Росії застосовують вислови *бункерний дід, бункерний шизофренік, ботоксний карлик,* щодо президента Білорусії – *картоплиний імператор, вусатий тарган* [5, с. 5], які словацькою мовою б можна перекласти за допомогою калькування *bunkrový dedko, bunkrový schizofrenik, botoxový trpaslík, zemiakový cisár, fúzatý šváb*.

Досить новим явищем для суспільно-політичної лексики ЗМІ є використання абревіації. Наприклад, *СБУ – SBU, АТО – ATO* (*Protiteroristická operácia ("ATO") ukrajinských*

ozbrojených síl a zložiek. Silám ATO sa zatiaľ nepodarilo plne uzatvoriť obkľúčenie mesta i napriek tomu, že separatisti ustúpili z obce Ozerjanovka do mesta. https://informnapalm.org/sk/protiteroristicka-operacia-ato-ukrajinskych-ozbrojenych-sil-zloziek-situacny-suhrn-za-den-19-08-2014-k-2400-hod-velc-kyjev/), *ВПО* (внутрішньо переміщені особи) – *IDP* (vnútorne vysídlené osoby, vnútorné presídlené osoby) *(Problematika vnútorne presídlených osôb (angl. „Internally displaced persons", ďalej len „IDPs") je čoraz viac vnímaná ako celosvetový problém, zostáva nanajvýš aktuálna.* https://www.epi.sk/odborny-clanok/Na-ceste-k-efektivnejsiemu-pristupu-ochrany-vnutorne-presidlenych-osob-.htm), *ЗСУ – OSU (Ozbrojené sily Ukrajiny, Ukrajinské ozbrojené sily)*, *ТЦК – TCK* (*Je to spôsobené „pôsobením" teritoriálnych náborových centier do ukrajinskej armády (v ukrajinčine TCK), ktoré sú súčasťou Pozemných síl Ozbrojených síl Ukrajiny.*) https://www.hlavnespravy.sk/su-biti-muceni-zneuzivani-ako-ukrajinska-vlada-hlada-dobrovolnikov-pre-vojnu/3587352.

Класифікація суспільно-політичної лексики за тематичними групами, які відображають різні сфери гуманітарних знань, є важливою формою систематизації термінологічного словникового складу. Під тематичними групами дослідники розуміють об'єднання лексем, спільність яких визначається близькістю понять, що вони позначають.

Суспільно-політичну лексику словацької та української мов за класифікацією Бондаренко А. О. можна розділити за такими сферами переважного вживання [1, с. 12]:

1. Адміністративно-політична лексика, куди входить:

а) номенклатурне найменування осіб, посад, статусів: *прем'єр-міністр – premiér, predseda vlády, віце-...(заступник) – podpredseda (zástupca), віце-спікер українського парламенту – podpredseda ukrajinského parlamentu, прес-секретар Національної поліції – hovorca národnej polície, постійний представник президента – stály zástupca prezidenta, радник президента – poradca prezidenta.*

б) назви відомств, органів, установ, територій, найменування політичних партій, рухів: *Рада Європи – Rada Európy, Кабінет Міністрів України – Kabinet ministrov Ukrajiny, Верховна Рада України – Najvyššia rada, Verchovná rada Ukrajiny, Verchovna rada Ukrajiny, ukrajinská Verchovná rada (Ukrajinská Verchovná rada bude rokovať o právnej úprave na rozšírenie mobilizácie. https://standard.sk/538596/ukrajinska-verchovna-rada-bude-rokovat-o-pravnej-uprave-na-rozsirenie-mobilizacie), Служба безпеки України – Bezpečnostná služba Ukrajiny, Ukrajinská bezpečnostná služba, органи місцевого самоврядування – orgány mietsnej samosprávy, прикордонна служба – pohraničná stráž, Слуга народу – Sluha národa.*

2. **Номінації державно-територіального устрою, знаків і символів країни, форм державної влади та форм правління**: *країна – krajina, батьківщина – vlasť, громадянське суспільство – občianska spoločnosť, державний гімн – štátna hymna, державний прапор – štátna vlajka.*

3. **Реалії і поняття, пов'язані з державними перетвореннями, зумовленими змінами в суспільному ладі:** *незалежність – nezávislosť, масовий протест – hromadný protest, позачергові вибори – mimoriadne voľby, виборча ділянка – volebná stanica, Помаранчева революція – Pomarančová revolúca, Революція Гідності – Revolúcia dôstojnosti, депортація – vyhostenie, терористичний акт – teroristický útok.*

4. Збірні назви людей за характером і способами їхньої політичної або іншої діяльності: *агітатор – agitátor, шахрай – podvodník, доносщик – udávač, лжесвідок – krivý svedok, krivoprísažník, жебрак – žobrák.*

5. **Назви етнічних спільнот, станів**: *етнічна група – etnická skupina, національні меншини – národnostné menšiny, громадянин – občan, громада – komunita, spoločenstvo, народ – národ, династія – dynastia, аристократія – aristokracia, корінний народ – pôvodné obyvateľstvo, domorodé obyvateľstvo, малозабезпечені групи – znevýhodnené skupiny.*

6. **Терміни права та дипломатії**: *Конституція – ústava, Трудовий кодекс – Zákonník práce, адвокат – advokát, адміністративна відповідальність – administratívna zodpovednosť, адміністративне правопорушення – administratívny priestupok, апеляція – odvolanie, двостороння згода – bilaterálna dohoda, вирок – rozsudok, кримінальне переслідування – trestné stíhanie.*

7. **Військові терміни**: *біженець – utečenec, тимчасовий прихисток – dočasné útočisko, надзвичайний стан – núdzový stav, надзвичайна ситуація – mimoriadna situácia, воєнний стан – vojnový stav, обмін «всіх на всіх» – výmena všetkých na všetkých, дрон – dron, снайпер – ostreľovač, stíhačka – винищувач, Генеральний штаб Збройних Сил України – Generálny štáb ozbrojených síl Ukrajiny, військовий полонений – vojnový zajatec.*

8. **Соціально-економічні найменування**: *безробіття – nezamestnanosť, право власності – vlastnícke právo, торгівля – obchod, податок – daň*.

9. **Релігійні терміни**: *церква – cirkev, kostol, православна церква – pravoslávna cirkev, греко-католицька церква – gréckokatolícka cirkev*, *папа римський – pápež*.

10. **Філософські поняття**: *самосвідомість – sebavedomie, масова свідомість – masové vedomie або spoločenské vedomie, свобода слова – sloboda prejavu, широкі верстви населення – široké vrstvy obyvateľstva.*

Висновки. Переклад суспільно-політичної лексики між українською та словацькою мовами є складним процесом, що потребує ґрунтовного розуміння культурних і політичних контекстів обох мовних систем. Основні труднощі виникають через відмінності політичних структур, які впливають на варіативність термінів та їх семантичне значення. До найефективніших перекладацьких стратегій належать адаптація термінів до культурного контексту, підбір функціональних еквівалентів, а також використання запозичень і калькування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко А. О. Суспільно-політична лексика кримськотатарської мови як об'єкт перекладу (на основі текстів сучасних ЗМІ). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* Том 31 (70), № 1, ч. 3, 2020. С. 8-15.

2. Мороз О. О. Сучасна чеська суспільно-політична лексика: семантика, структура, динаміка: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03 «Слов'янські мови». Київ, 2005. 160 с.

3. Соловей Г. С. Політична лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі текстів політичних заяв, звернень, промов, статей та анекдотів) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». Херсон, 2011. 22 с.

4. Стишов О. А. Нова суспільно-політична лексика і термінологія в сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Вип. 50, 2019. С. 258-268.

5. Теглівець Ю. В. Неологізми суспільно-політичної лексики. Закарпатські філологічні студії. Випуск 22, Том 2, 2022. С. 33-37.

6. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років XX ст. (семантико – функціональний аналіз) : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Кіровоград, 2004. 20 с.

7. Doruľa J., Kačala J. a kol. Krátky slovník slovenského jazyka. 4. vyd. Bratislava: Veda SAV, 2003. 985 s.

8. Masár I. Ako pomenuváme v slovenčine. Bratislava: SJS pri SAV, 2000. 61 s.

9. Molnárová E. Spoločensko-politická lexika z kontrastívneho aspektu. Banská Bystrica: BELIANUM. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2013. 110 s.

10. Odaloš P. Charakteristika politickej komunikácie na Slovensku. Človek a jeho jazyk I. Bratislava: VEDA, 2000. S. 173-180.

11.Pachomovová S. Lexikálno-sémantické inovácie v súčasnom ukrajinskom jazyku v aspekte prekladateľskej praxe. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 1 (33), 2015. С. 11-15.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025